

Αλεξάκης: John Dewey

Δημήτρης Αλεξάκης: *John Dewey. Πειραματισμός και Δημοκρατία*. Αθήνα: Τόπος 2017, 256 σ., 17,00 €.

Κρίνει η Κυριακή Γραμμένου (Δρ Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ)

dthem10@gmail.com

Η μελέτη *John Dewey: Πειραματισμός και Δημοκρατία* αποτελεί εξαιρετική συνεισφορά στην ελληνική βιβλιογραφία, η οποία, μέχρι σήμερα, δεν έχει ασχοληθεί επαρκώς με τη φιλοσοφική και πολιτική σκέψη του Τζων Ντιούι, καθώς οι ελάχιστες διαθέσιμες μεταφράσεις αφορούν κυρίως το ζήτημα της εκπαίδευσης. Πέρα από το σχετικό βιβλιογραφικό κενό, πάντως, το βιβλίο του Δημήτρη Αλεξάκη είναι σημαντικό επειδή λαμβάνει υπόψη μια πληθώρα κομβικών ζητημάτων της σύγχρονης πολιτικής φιλοσοφίας. Με μία διπλή κίνηση, λοιπόν, αυτή η μελέτη συνιστά αναλυτικό εργαλείο για να σκεφτούμε το πολιτικό σήμερα, ενώ ταυτοχρόνως ανανεώνει και επικαιροποιεί μια αγνοημένη, και συχνά παρεξηγημένη, φιλοσοφική παράδοση.

Όπως καιρία εντοπίζει ο Κωνσταντίνος Καβουλάκος που υπογράφει τον πρόλογο, ο συγγραφέας αρνείται να υιοθετήσει άκριτα τις υπάρχουσες κριτικές στο έργο του Ντιούι, ακόμα και όταν αυτές υπόσχονται να συμφιλιώσουν τις εσωτερικές αντιφάσεις του έργου, γλυτώνοντας τον μελετητή από την αμηχανία. Ο Αλεξάκης αρνείται να επικαλεστεί το πνεύμα των κειμένων που μελετά, που ίσως θα του επέτρεπε αυθαίρετες αλλά βολικές ερμηνείες, δίχως όμως να καταδυναστεύεται από το γράμμα τους. Μελετά το έργο του Ντιούι σε όλη του την έκταση και καταφέρνει να παραδώσει ένα βιβλίο που είναι χρήσιμο στον ειδικό και στον μη ειδικό αναγνώστη εξίσου.

Το βιβλίο χωρίζεται σε οκτώ κεφάλαια που πλαισιώνονται από έναν πρόλογο και έναν επίλογο. Προκειμένου να εξετάσει το θέμα του, δηλαδή τη σχέση της πειραματικής θεωρίας με τη δημοκρατία, ο Αλεξάκης κατ' αρχάς περιγράφει, συνοπτικά αλλά αποτελεσματικά, το πραγματιστικό υπόβαθρο του Ντιούι, δηλαδή τις συγκλίσεις και τις αποκλίσεις της σκέψης του σε σχέση με τους Πηρς και Τζέημς. Με βάση αυτές, καταγράφει τη ριζική μετατόπιση που προκάλεσε ο πραγματισμός στη φιλοσοφία. Στοιχίζοντας τη φιλοσοφία στην επιστήμη, ο πραγματισμός του Ντιούι ταυτίζει το αληθές με τη σύμφωνη γνώμη μιας κοινότητας ικανών ερευνητών και, ακόμα πιο κρίσιμα, ορίζει εκ νέου την αποστολή της φιλοσοφίας εν γένει: αντί να αποτελεί εσωτερική υπόθεση μιας ελίτ διανοουμένων, αναλαμβάνει να προσφέρει λύσεις στα προβλήματα των ανθρώπων. Μολο-

νότι με αυτόν τον τρόπο το θεμιτό καταλήγει να συμπίπτει με το συνηθισμένο, ο Αλεξάκης οχυρώνει αποτελεσματικά αυτήν τη σύμπτωση απέναντι στη χυδαιότητα της αγοράς και τον κυνισμό.

Το δεύτερο κεφάλαιο τοποθετεί την έννοια της εμπειρίας στον ορίζοντα της πειραματικής θεωρίας. Εμπνεόμενος από την εξελικτική βιολογία και τη λειτουργιστική ψυχολογία, ο Ντιούι καταδεικνύει τον άρρηκτο δεσμό μεταξύ της εμπειρίας και του πράττειν. Πολύ κοντά στις σύγχρονες κοστροκτιβιστικές θεωρίες, απορρίπτει τις καθολικές έννοιες και τις αναγκαιότητες που παραδοσιακά αποτελούν το θεμέλιο της φιλοσοφικής σκέψης. Η έμφαση στον ιστορικό χαρακτήρα της εμπειρίας, ωστόσο, απειλεί να σχετικοποιήσει το σύνολο των ευρημάτων της νέας επιστήμης. Ο Ντιούι του Αλεξάκη αποκρούει τον κίνδυνο του σκεπτικισμού όχι μέσω συγκεκριμένων αντεπιχειρημάτων ενάντια στις σκεπτικιστικές αντιρρήσεις, αλλά αμφισβητώντας την εγκυρότητά τους ως πρόβλημα: «Το πραγματικό σκάνδαλο είναι οι συνεχείς προσπάθειες να απαντηθεί η πρόκληση του σκεπτικισμού με διάφορα επιχειρήματα. Οι συνεπείς νατουραλιστές αρνούνται αυτή την πρόκληση ως ψευδο-πρόβλημα» (σ. 64). Η εμπειρία του πειραματικού νατουραλισμού ριζώνει στην ανθρώπινη δραστηριότητα σε τέτοιο βαθμό που ο Ντιούι δεν διστάζει να την ταυτίσει με την ιστορία και τελικά να την καταστήσει συνώνυμη της κουλτούρας.

Προκειμένου να συγκροτήσει το σύστημά του, ο Ντιούι εμπνέεται από την πειραματική φυσική. Ωστόσο, στον βαθμό που δεν φιλοδοξεί να στοιχίσει τις λέξεις με τα πράγματα, αλλά περιορίζει τη δυνατότητα της γνώσης εντός των ορίων της ανθρώπινης εμπειρίας, απειλείται διαρκώς από τον υποκειμενισμό. Η αλήθεια δεν αξιώνει να αποτελεί οτιδήποτε περισσότερο από έναν αιτιολογημένο ισχυρισμό και τελικά η χρήση του όρου *αλήθεια*, όπως και του όρου *αληθές*, εγκαταλείπεται. Επιβιώνει μονάχα ο επιρρηματικός τύπος, *αληθώς*, που χρησιμεύει μάλλον ως οδηγητικός μίτος της επιστημονικής έρευνας, παρά ως στόχος της. Η προσκόλληση του Ντιούι στον αντικειμενισμό του θετικισμού αποτελεί, σύμφωνα με τον Αλεξάκη, το τίμημα που πληρώνει ο φιλόσοφος προκειμένου να αποκρούσει ακριβώς τον κίνδυνο του σχετικισμού. Αντιμέτωπος, για παράδειγμα, με την σκεπτικιστική πρόκληση του Χιουμ, ο Ντιούι αποπειράται να εγγράψει την αμφιβολία στην καρδιά του επιστημονικού ήθους: Έτσι, «η επιστημονική στάση θα μπορούσε να προσδιοριστεί ως εκείνη που είναι ικανή να απολαύσει την αμφιβολία. Η επιστημονική μέθοδος είναι, από μία άποψη, μία τεχνική για να γίνει παραγωγική χρήση της αμφιβολίας μέσω της μετατροπής της σε λειτουργίες μιας προσδιορισμένης έρευνας» (σ. 82).

Η περιοχή που μοιάζει να απειλείται περισσότερο από την αμφιβολία, πάντως, είναι η ηθική. Εάν, για τον Ντιούι, η δημοκρατία δεν συνιστά απλώς μια μορφή διακυβέρνησης, αλλά ένα ηθικό ιδεώδες, οφείλει να την προστατέψει από τον σχετικισμό. Τι είδους θεμέλιο μπορεί να παρέχει αυτήν την προστασία δίχως να αναιρεί την ίδια την πειραματική, άρα μη-θεμελιωτική και αντιδογματική μέθοδο; Ο Ντιούι επιχειρεί να συμφιλιώσει την επιστήμη με την ηθική, να συγκροτήσει μίαν επιστήμη της συμπεριφοράς, δηλαδή μίαν εμπειρική ηθική θεωρία που δημιουργεί συγκεκριμένες αξίες και σκοπούς. Αντλώντας

από την καντιανή ηθική και τον ωφελιμισμό, ο Ντιούι αξιώνει να απενεργοποιήσει το αντιθετικό δίπολο μεταξύ πράξης και εαυτού και να εγγράψει τον σχηματισμό του εαυτού στο εσωτερικό της πράξης. Η δημοκρατία προκρίνεται ως εκείνο το είδος αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον που επιτρέπει στον εαυτό να αυτο-πραγματώνεται, καθώς σταδιακά θα αποκτά τα χαρακτηριστικά του ικανού ερευνητή. Μέσω του αναστοχασμού, κάθε μέλος της δημοκρατικής κοινότητας εκπαιδεύεται στη σωφροσύνη, το θάρρος, τη δικαιοσύνη και τη σοφία. Ο Αλεξάκης εύστοχα αναρωτιέται για τη θεμελίωση των παραπάνω ηθικών αρετών. Εάν αυτές, ως σκοποί της αυτο-πραγμάτωσης, προηγούνται του ηθικού αναστοχασμού, τότε χάνουν τον λειτουργιστικό τους χαρακτήρα. Από την άλλη, εάν το ηθικό ιδεώδες δεν στοιχηθεί σε συγκεκριμένους στόχους, παραμένει αφηρημένο και στερεί από το δημοκρατικό ήθος το περιεχόμενό του.

Συνεπώς, εάν η δημοκρατία ορίζεται ως εκείνη η συνθήκη που ευνοεί το ηθικό ιδεώδες της ανάπτυξης και, αντίστοιχα, το ηθικό ιδεώδες της ανάπτυξης ορίζεται ως εκείνη η διαδικασία που λαμβάνει χώρα εντός της δημοκρατίας, η λήψη του δεδομένου είναι το λογικό σφάλμα που διατρέχει την απόπειρα του Ντιούι να συνδέσει τον πειραματισμό με τη δημοκρατία. Με αυτήν την αδυναμία αναμετριέται ο συγγραφέας στα τέσσερα τελευταία κεφάλαια του βιβλίου, τα οποία αποτελούν τον πυρήνα του. Η έννοια του ηθικού ιδεώδους της ανάπτυξης εισάγεται ως «συνεχής ανασυγκρότηση της εμπειρίας, ως διαρκής διαδικασία τελειοποίησης και ωρίμανσης, ή ως αδιάκοπη προσπάθεια αυτο-πραγμάτωσης του εαυτού» (σ. 134) και η δημοκρατία εκλαμβάνεται ως «το σύνολο των κοινωνικών συνθηκών που ευνοούν την επίτευξη του ηθικού ιδεώδους της ανάπτυξης» (σ. 135). Ο Ντιούι ασκεί κριτική εξίσου στον πρώιμο φιλελευθερισμό και στον ατομικισμό, όχι για να τους απορρίψει αλλά για να τους ανανεώσει προσδίδοντάς τους ιστορικότητα. Αυτή η κίνηση είναι κρίσιμη στον βαθμό που, για τον Ντιούι, η διάκριση του δημόσιου και του ιδιωτικού δεν είναι τόσο ευκρινής όσο συνηθίζουμε να πιστεύουμε, αλλά ρυθμίζεται από τις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες. Αντίστοιχα ρευστή είναι και η έννοια του "κοινού",¹ καθώς οι κοινωνικές συμπράξεις είναι ποικίλες, λιγότερο ή περισσότερο προσωρινές και συχνά αλληλοσυγκρουόμενες. Ο Αλεξάκης παρατηρεί με οξυδέρκεια πως ο πλουραλισμός των κοινών και η ρευστότητα μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας καθιστούν τον Ντιούι εξαιρετικά επίκαιρο στη σημερινή εποχή της μετα-δημοκρατίας.

Με ποιον τρόπο μπορεί άραγε να εξασφαλισθεί η ευτυχής σύμπτωση μεταξύ του ηθικού ιδεώδους της ανάπτυξης και της πειραματικής μεθόδου; Ο Ντιούι δίνει έμφαση στον ρόλο του σχολείου και επιμένει πως αυτό μπορεί να παρέχει μια εκπαίδευση στη δημοκρατία. Σύμφωνα με τον Ντιούι, η εκπαίδευση των πολιτών είναι ικανή να τους οδηγήσει στην απόρριψη της αυθεντίας, καθώς και να συμβάλει στην ανάπτυξη της συνεργασίας. Ο

¹ Ο Αλεξάκης μεταφράζει έτσι τον όρο *public* που χρησιμοποιείται από τον Ντιούι συνήθως ως ουσιαστικό και δηλώνει ένα σώμα πολιτών. Προκρίνει την εν λόγω μετάφραση έναντι των όρων "λαός" και "δήμος", καθώς «ο λαός (*populous*) είναι, σύμφωνα με τον Dewey, το οργανωμένο κοινό», ενώ «ο δήμος παραπέμπει σε μία προ-νεωτερική πολιτική ένωση» (σ. 154, υποσημ. 317).

Αλεξάκης διαπιστώνει με καίριο τρόπο την αφέλεια ενός τέτοιου ισχυρισμού και επικαλείται το έργο του Γκρην που αποδεικνύει ότι «τα πρώτα εκτεταμένα και οργανωμένα δημόσια δίκτυα σχολείων αναπτύχθηκαν σε αυταρχικά, μοναρχικά καθεστώτα [...] και όχι σε δημοκρατικές πολιτείες» (σ. 169). Επιπλέον, διαπιστώνει ότι «η σχολική διαρροή, οι εκπαιδευτικές ανισότητες και κυρίως η εργαλειοποίηση της εκπαίδευσης για την ικανοποίηση των αναγκών της αγοράς, καταδεικνύουν την ελλιπή προσήλωση της δημοκρατίας στην εκπαίδευση» (σ. 169). Ωστόσο, ο Αλεξάκης αναγνωρίζει εδώ μια ριζικά νέα σκέψη που επίσης καθιστά τον φιλόσοφο επίκαιρο: το σχολείο του Ντιούι δεν προετοιμάζει τους μαθητές ώστε να γίνουν αυριανοί πολίτες αλλά, αποτελώντας το ίδιο μια δημοκρατική κοινότητα, προεικονίζει το μέλλον στο παρόν. Παρόλα αυτά, το πρόβλημα που εντοπίστηκε νωρίτερα δεν έχει λυθεί: Φαίνεται πως ο Ντιούι είναι αναγκασμένος να προϋποθέσει ένα σύνολο θετικών αξιών, οι οποίες θα προσανατολίζουν την πειραματική του μέθοδο. Όμως, στον βαθμό που αυτές οι αξίες δεν έχουν παραχθεί μέσω του πειραματισμού αλλά προκρίνονται καταστατικά, αποδεικνύεται πως ο λειτουργισμός έχει μη λειτουργιστικά θεμέλια. Ο Αλεξάκης τελικά συμπεραίνει ότι «ο πειραματισμός ενδείκνυται για μία κοινωνία χωρίς κοινωνικές διαμάχες γύρω από θεμελιώδεις αξίες, στην οποία έχει ήδη επιτευχθεί κάποιου είδους συναίνεση» (σ. 177). Η ηθική θεμελίωση της δημοκρατίας εξακολουθεί, λοιπόν, να εκκρεμεί.

Διερευνώντας τη δυνατότητα δικαιολόγησης της δημοκρατίας, ο συγγραφέας αναφέρεται εκτενώς στη διαμάχη μεταξύ Ντιούι και Λίμμαν. Και οι δύο συμφωνούν πως η κοινή γνώμη δεν είναι αποτέλεσμα ορθολογικών κρίσεων, αλλά μάλλον διαμορφώνεται με τρόπο τυχαίο καθώς είναι επιρρεπής στο συναίσθημα και τη συνήθεια. Ο Λίμμαν προτείνει, λοιπόν, την ανάθεση της δημοκρατίας σε μια ελίτ τεχνοκρατών. Ο Ντιούι, αντίθετα, επιμένει πως η λύση βρίσκεται στην ολοένα διευρυνόμενη συμμετοχή στη δημοκρατία, καταδεικνύοντας έτσι την αναγκαιότητα του πειραματικού αναστοχασμού. Γιατί, όμως, πρέπει να εκπαιδευτούν οι άνθρωποι σε μίαν υπόθεση που μοιάζει να μην τους ενδιαφέρει; Προκειμένου να δικαιολογήσει τη δημοκρατία, ο Ντιούι αντλεί κατ' αρχάς από τον Χέγκελ και αποφαινεται ότι η δημοκρατία «εκφράζει τις ενεργές δυνάμεις της ιστορίας, μέσα στην οποία πραγματώνεται το ηθικό ιδεώδες της προσωπικότητας» (σ. 191). Η εμφάνιση της δημοκρατίας ως σκοπού της ιστορίας, ωστόσο, είναι ασύμβατη με την πειραματική μέθοδο, έχει μεταφυσικό χαρακτήρα και συνεπώς ο φιλόσοφος αναγκάζεται να την εγκαταλείψει. Ο Χίλαρυ Πάτναμ αναλαμβάνει να σώσει το ντιουιανό σύστημα αναγνωρίζοντας σε αυτό τη δυνατότητα σύνδεσης φαλιμπλισμού² και αντι-σκεπτικισμού. Μολονότι ο Αλεξάκης αναγνωρίζει την πειθώ και την εγκυρότητα του «επιστημολογικού»³ επιχειρήματος του Πάτναμ, ωστόσο τονίζει πως αυτό μόνον αυθαίρετα μπορεί να

² Ο όρος φαλιμπλισμός (fallibilism) χρησιμοποιείται για πρώτη φορά από τον Τσαρλς Πηρς και δηλώνει ότι καμία πεποίθηση, είτε πρόκειται για κοινή παραδοχή είτε για επιστημονική θέση, δεν μπορεί να αποδειχθεί με τρόπο που να την καθιστά αδιαμφισβήτητη.

³ Ο συγγραφέας εδώ εννοεί ένα γνωσιοθεωρητικό επιχείρημα, ωστόσο το ονομάζει «επιστημολογικό». Βλ., π.χ, τον τίτλο του σχετικού κεφαλαίου: «Putnam: Η επιστημολογική δικαιολόγηση της δημοκρατίας» (σ. 198).

αποδοθεί στον Ντιούι και άρα συνεχίζει να διερευνά άλλους τρόπους δικαιολόγησης της δημοκρατίας.

Χωρίς να μπορεί να παραιτηθεί ούτε από τη μεταφυσική ούτε από την πειραματική μέθοδο, ο Ντιούι επιχειρεί να τις συνθέσει σε μίαν εμπειρική, δηλαδή μη θεμελιωτική μεταφυσική. Όπως είναι φανερό, η επιτυχία αυτού του εγχειρήματος θα κρίνει τελικά τη συμβατότητα δημοκρατίας και πειραματισμού. Ο φιλόσοφος επικαλείται τη συνέχεια μεταξύ φύσης και εμπειρίας, τονίζει τη σημασία της επικοινωνίας ως ειδοποιού ανθρώπινου χαρακτηριστικού και συμπεραίνει πως «η δημοκρατία ριζώνει στη φύση, επειδή είναι εκείνος ο τρόπος ζωής που ενθαρρύνει την ελεύθερη επικοινωνία, τη συνεργασία και τη μετάδοση της εμπειρίας» (σ. 232). Ωστόσο ο Αλεξάκης διαπιστώνει πως ο Ντιούι αναγκάζεται να καταφύγει σε μίαν ισχυρή μεταφυσική πρώτων αρχών και ότι, συνεπώς, ο πειραματισμός αδυνατεί να παραγάγει εμπειρικά το ηθικό ιδεώδες της δημοκρατίας. Στον επίλογο του βιβλίου καταλήγει: « [...] η δημοκρατία συνιστά ένα μη λειτουργικό ιδεώδες» (σ. 243).

Ο τίτλος που επιλέγει ο Αλεξάκης για το βιβλίο του συνοψίζει με οξυδέρκεια την πιο αμήχανη αλλά και πιο πλούσια στιγμή των κειμένων που μελετά. Το “και” που ενώνει τις έννοιες του πειραματισμού και της δημοκρατίας συμπυκνώνει την κομβικότερη απορία του εγχειρήματος του Ντιούι, στον βαθμό που, όπως είδαμε, αυτή η συσχέτιση αποδεικνύεται ανέφικτη. Ταυτοχρόνως, όμως, το εγχείρημά του θέτει ζητήματα που ρυθμίζουν τη σκέψη του πολιτικού μέχρι σήμερα. Η ιστορικότητα, η αμφισβήτηση της αξιολογικής ουδετερότητας της επιστήμης και της τεχνολογίας, ο πλουραλισμός των κοινών, η ρευστότητα μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας, η ολοένα και ευρύτερη συμπερίληψη στις συμμετοχικές διαδικασίες, οι ποικίλες εννοιολογήσεις της δημοκρατίας, η έμφαση στην επικοινωνία και τη συνεργασία, καθώς και η σημασία της προεικόνισης διαμορφώνουν τη σύγχρονη πολιτική θεωρία και πράξη. Εξάλλου, η δυσκολία του Ντιούι να αποφύγει την παραδοσιακή, ισχυρή μεταφυσική και να διαμορφώσει μίαν ηπιότερη εκδοχή της που θα ανθίσταται εξίσου στον σχετικισμό και τον δογματισμό, εξακολουθεί να αποτελεί κρίσιμο διακύβευμα. Στο σημείο όπου ο Αλεξάκης εξετάζει τις διαφορές μεταξύ Ντιούι και Χορκχάιμερ, διαπιστώνει πως, μολονότι και οι δύο συγκροτούν φιλοσοφίες της πράξης, ο δεύτερος το πράττει με την προοπτική της επανάστασης, ενώ ο πρώτος στον ορίζοντα της συνεχούς μεταρρύθμισης. Σήμερα που το τέλος της μεγάλης αφήγησης διαγιγνώσκεται σε μια πληθώρα πεδίων, είναι πράγματι αναγκαίο να βρεθούν πολιτικοί τρόποι που παραμένουν ριζικά φιλόξενοι, δηλαδή αντέχουν να υποδέχονται τη διαφορά και να αποκρούουν τον δογματισμό, χωρίς να υπονομεύονται από τον σχετικισμό.

Ας κάνουμε εδώ ελάχιστες παρατηρήσεις που ελπίζουμε ότι θα συμβάλουν στο σχετικό πεδίο. Η μελέτη διαθέτει πλούσια βιβλιογραφία, η οποία αφορά το σύνολο των έργων του Ντιούι αλλά και πληθώρα άλλων στοχαστών. Ωστόσο, μολονότι η σκεπτικιστική πρόκληση του Χιουμ παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της ντιουιανής σκέψης, από τη

βιβλιογραφία απουσιάζουν τα έργα του. Η μελέτη των κειμένων του Χίουμ θα αποκάλυπτε σημαντικές συνάψεις με τη σκέψη του Ντιούι, παραδείγματος χάριν όσον αφορά τη σχέση γνώσης και φαντασίας, αλλά ακόμα πιο κρίσιμα θα εντόπιζε κοινά σημεία στην προσπάθεια των δύο φιλοσόφων να αντιμετωπίσουν την απειλή του σκεπτικισμού μέσω της συγκρότησης ασθενέστερων μορφών μεταφυσικής. Επίσης, στο τμήμα του βιβλίου όπου εξετάζεται και τελικά απορρίπτεται η δυνατότητα του σχολείου να εκπαιδεύσει στη δημοκρατία, θα ήταν ίσως χρήσιμη η περαιτέρω βιβλιογραφική στήριξη του αντεπιχειρήματος, το οποίο θεμελιώνεται μόνο σε ένα βιβλίο του Άντι Γκρην (σ. 168, σημ. 341). Τέλος, η εναλλάξ χρήση του όρου *λειτουργικός* και *λειτουργιστικός* για να δηλωθεί ο αναφερόμενος στον λειτουργισμό, συχνά προκαλεί σύγχυση στον αναγνώστη.

Κλείνοντας ας επαναλάβουμε ότι το βιβλίο του Δημήτρη Αλεξάκη οφείλει να διαβαστεί από κάθε ειδικό και μη ειδικό αναγνώστη που ενδιαφέρεται για τα κομβικά σημεία της φιλοσοφικής παράδοσης, τα οποία συνδιαλέγονται με τη σύγχρονη πολιτική σκέψη και πράξη. Επιπλέον, ελπίζουμε ότι η μελέτη του θα αποτελέσει αφορμή για νέες μεταφράσεις του Ντιούι στα ελληνικά, καθώς και για επαρκέστερη γνωριμία του ελληνικού αναγνωστικού κοινού με το ρεύμα του πραγματισμού.

Δημοσιεύθηκε: 10.9.2019

Τρόπος παραπομπής στη βιβλιοκρισία:

Γραμμένου, Κυριακή: (Βιβλιοκρισία του:) Δημήτρης Αλεξάκης: *John Dewey. Πειραματισμός και Δημοκρατία* (Αθήνα: Τοπίο 2017). *Κριτικά* 2019-01, <<http://www.philosophica.gr/critica/2019-01.html>>.